ग्रंथमालिका ‘धर्माचरण’ : खंड ४

धार्मिक उत्सव आणि व्रते यांमागील शास्त्र

मराठी (Marathi)

संकलक

हिंदु राष्ट्राच्या स्थापनेचा उद्घोष करणारे

सच्चिदानंद परब्रह्म डॉ. जयंत बाळाजी आठवले

पू. संदीप गजानन आळशी

सनातन संस्था

卐 सनातनच्या ग्रंथांची भारतातील भाषांनुसार संख्या 卐

मराठी ३४३, इंग्रजी २०१, कन्नड १९७, हिंदी १९५, गुजराती ६८, तेलुगु ४५, तमिळ ४३, बंगाली २९, मल्ल्याळम् २४, ओडिया २२, पंजाबी १३, नेपाळी ३ अन् आसामी २

जानेवारी २०२४ पर्यंत ३६४ ग्रंथांच्या १३ भाषांत ९५ लाख ७५ सहस्र प्रती प्रसिद्ध !

ग्रंथाच्या संकलकांचा परिचय

सच्चिदानंद परब्रह्म डॉ. जयंत आठवले यांच्या अद्वितीय कार्याचा संक्षिप्त परिचय

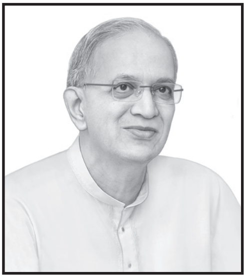

१. अध्यात्मप्रसारार्थ 'सनातन संस्थे'ची स्थापना

२. शीघ्र ईश्वरप्राप्तीसाठी 'गुरुकृपायोग' या साधनामार्गाची निर्मिती : गुरुकृपायोगानुसार साधना करून १०.१.२०२४ पर्यंत १२७ साधक संत झाले, तर १,०४९ साधकांची संतत्वाच्या दिशेने वाटचाल चालू आहे.

३. आचारधर्मपालन, देवता, साधना, आदर्श राष्ट्ररचना, धर्मरक्षण आदी विविध विषयांवर विपुल ग्रंथ-निर्मिती

४. हिंदुत्ववादी नियतकालिक 'सनातन प्रभात'चे संस्थापक-संपादक

५. धर्माधिष्ठित अशा हिंदु राष्ट्राच्या (ईश्वरी राज्याच्या) स्थापनेचा उद्घोष (वर्ष १९९८)

६. 'हिंदु राष्ट्रा'च्या स्थापनेसाठी संत, संप्रदाय, हिंदुत्ववादी आदींचे संघटन आणि त्यांना आध्यात्मिक स्तरावर दिशादर्शन!

(संपूर्ण परिचयासाठी वाचा – www.Sanatan.org)

सच्चिदानंद परब्रह्म डॉ. आठवले यांचे साधकांना आश्वासन !

स्थूल देहा असे स्थळकाळाची मर्यादा ।
कैसे असू सर्वदा सर्वां ठायी ।।
सनातन धर्म माझे नित्य रूप ।
त्या रूपे सर्वत्र आहे सदा ।। – जयंत बाळाजी आठवले
१५.५.१९९६

पू. संदीप गजानन आळशी यांचा परिचय

सनातनच्या ग्रंथांच्या निर्मितीची सेवा करण्यासह राष्ट्रजागृती आणि धर्मप्रसार करणारे प्रसारसाहित्य (उदा. सनातन पंचांग, धर्मशिक्षण फलक इत्यादी) यांसाठी लेखन करतात. साधना, राष्ट्र अन् धर्म यांसंबंधी नियतकालिक ‘सनातन प्रभात’मधून प्रबोधनपर लेखनही करतात.

अनुक्रमणिका

(प्रकरणातील वैशिष्ट्यपूर्ण मथळे खाली दिले आहेत.)

प्रकरण १. वर्षातील प्रमुख सण, धार्मिक उत्सव आणि व्रते ९

प्रकरण २. धार्मिक उत्सव १३

२ अ. व्याख्या १३

२ आ. उद्देश १३

२ इ. इतिहास ११

२ ई. काही प्रमुख धार्मिक उत्सव ११

२ ई १. श्रीराम नवमी २ ई २. हनुमान जयंती ११

२ ई ३. वटपौर्णिमा २ ई ४. गुरुपौर्णिमा १३

२ ई ५. पोळा (बेंदूर किंवा बेंडर) १५

२ ई ६. मंगळागौर २ ई ७. गोकुळाष्टमी १६

२ ई ८. श्री गणेश चतुर्थी (श्री गणेशोत्सव) २०

२ ई ९. नवरात्र २ ई १०. दुर्गाष्टमी २०

२ ई ११. दसरा (विजयादशमी) २१

२ ई १२. कोजागरी पौर्णिमा (शरद पौर्णिमा) २२

२ ई १३. लक्ष्मीपूजन (दिवाळी) २३

२ ई १४. शाकंभरी पौर्णिमा २३

२ ई १५. वसंत पंचमी २ ई १६. होळी २३

२ ई १७. धूलीवंदन २८

२ ई १८. रंगपंचमी २८

प्रकरण ३. व्रते ३२

३ अ. व्युत्पत्ती आणि अर्थ ३२

३ आ. इतिहास आणि निर्मिती ३२

३ इ. व्रतसंख्या ३ ई. ग्रंथ ३४

३ उ. महत्त्व आणि फायदे ३ ऊ. प्रकार ३७

३ ए. व्रत करणाऱ्याने पाळावयाचे नियम (व्रतपरिभाषा) ४०

३ ऐ. व्रताधिकारी ४५

३ ओ. कोणते व्रत कशासाठी ? ४५

३ औ. उपवासासंबंधी व्रते ४७

३ अं. पूर्वतयारी ४७

३ क. व्रतविधान ५०

३ ख. प्रतिनिधी ५०

३ ग. व्रताचे फळ कशावर अवलंबून असते ? ५०

३ घ. स्त्रिया आणि व्रते ५२

३ च. आजार आणि व्रते ५२

३ छ. काही प्रमुख व्रते ५२

३ ज. ‘व्रत’ यासंबंधी टीका किंवा अयोग्य विचार आणि त्यांचे खंडण ७४

३ ज १. म्हणे, वटसावित्रीचे व्रत अडाणी आणि रानटी आहे ! ७४

३ ज २. व्रत, उपवास इत्यादींचे महत्त्व ठाऊक नसलेले रजनीश ! ७६

卐 संकलकांचा वैज्ञानिक दृष्टीकोन आणि अन्य माहिती ८१

परात्पर गुरु डॉ. जयंत आठवले यांच्या ‘सच्चिदानंद परब्रह्म’ या उपाधीविषयी विवेचन !

१३.७.२०२२ पासून ‘सप्तर्षी जीवनाडीपट्टी’च्या वाचनाच्या माध्यमातून सप्तर्षींनी आज्ञा केल्याप्रमाणे परात्पर गुरु डॉ. आठवले यांना ‘सच्चिदानंद परब्रह्म’ ही उपाधी लावण्यात येत आहे. त्यापूर्वी त्यांना ग्रंथांमध्ये ‘प.पू.’ आणि ‘परात्पर गुरु’ या उपाध्यांनी संबोधले आहे. यानुसार ग्रंथाच्या मुखपृष्ठावर आणि ग्रंथात तसा तसा उल्लेख केला आहे.

सनातनच्या दोन सद्गुरूंच्या नावांच्या आधी विशिष्ट आध्यात्मिक उपाधी लावण्यामागील कारण

जीवनाडीपट्टी-वाचनाद्वारे सप्तर्षींनी केलेल्या आज्ञेनुसार १३.५.२०२० पासून सद्गुरु (सौ.) बिंदा नीलेश सिंगबाळ यांना ‘श्रीसत्‌शक्ति (सौ.) बिंदा नीलेश सिंगबाळ’ आणि सद्गुरु (सौ.) अंजली मुकुल गाडगीळ यांना ‘श्रीचित्‌शक्ति (सौ.) अंजली मुकुल गाडगीळ’ असे संबोधले जात आहे. या संतद्वयी सच्चिदानंद परब्रह्म डॉ. आठवले यांच्या आध्यात्मिक उत्तराधिकारी आहेत.

मनोगत

धार्मिक उत्सव आणि व्रते ही हिंदूंच्या धर्मजीवनाची अविभाज्य अंगे आहेत. मनुष्यस्वभावातील नैसर्गिक उत्सवप्रियतेमुळे हिंदुजन देवतांच्या जन्मतिथी, संतांच्या पुण्यतिथी यांसह कोजागरी पौर्णिमा, दिवाळी, रंगपंचमी आदी सण एकत्रितपणे उत्साहात साजरे करतात. अशा धार्मिक उत्सवांमुळे त्यांची समाजाभिमुखता वाढते आणि सामाजिक ऐक्याची वीण घट्ट होण्यास साहाय्य होते. अर्थात् हे साध्य होतांना धार्मिक उत्सवांचा समाजाला आध्यात्मिक स्तरावर लाभ होत आहे कि नाही, हे पहाणे अत्यावश्यक आहे; कारण तोच उत्सव साजरे करण्याचा मूळ उद्देश आहे. त्यासाठी धर्मशास्त्र जाणणे आणि सध्याच्या काळात धार्मिक उत्सवांना आलेले विकृत स्वरूप पालटून धर्मशास्त्रानुसार उत्सव साजरे करणे, हे एक 'हिंदु' म्हणून आपले कर्तव्य आहे. त्या दृष्टीने निरनिराळे धार्मिक उत्सव साजरे करण्याच्या धर्मशास्त्रीय पद्धती या ग्रंथात दिल्या आहेत.

मनुष्याचे जीवन संयमी आणि सुखावह होण्यास उपयुक्त अशी व्रते हिंदु धर्मात सांगितलेली आहेत. या व्रतांमागे ऋषिमुनींचा संकल्पही झालेला असल्याने व्रतांचे श्रद्धेने पालन करणाऱ्यांना व्रतांचे इष्ट फळ मिळते. विविध व्रते करण्याच्या शास्त्रशुद्ध पद्धतींचे विवेचनही ग्रंथात दिले आहे.

'ग्रंथाचा उपयोग करून वाचकांना उत्सव अन् व्रते यांद्वारे जीवनात मांगल्य अनुभवता यावे', ही श्री गुरुचरणी प्रार्थना ! – **संकलक**

टीपा १. ग्रंथातील काही सूक्ष्म ज्ञानाविषयीच्या चित्रांत दर्शवलेल्या विविध स्पंदनांमुळे त्यातील मूळ रेखाचित्र सुस्पष्ट दिसत नाही. असे मूळ रेखाचित्रही संबंधित सूक्ष्म ज्ञानाविषयीच्या चित्रापूर्वी/चित्रामध्ये कोपऱ्यात देण्यात आले आहे.

२. विषय पूर्ण होण्याच्या दृष्टीने ग्रंथात अन्य संदर्भग्रंथ, तसेच लेखन यांतून काही सूत्रे घेतली आहेत. अशा सूत्रांच्या अंती लहान अक्षरांत कंसात संदर्भक्रमांक घातले आहेत. त्याचे विवरण ग्रंथाच्या शेवटी 'संदर्भसूची'मध्ये दिले आहे.

३. ग्रंथात काही सूत्रांच्या शेवटी मराठी किंवा इंग्रजी संकेतांक केवळ कार्यालयीन सोयीसाठी दिले आहेत.